

CONSTANTIN BĂRBULESCU*

ȚĂRANII LUI COSTACHE NEGRUZZI

Pașoptistul Negruzzi?

Constantin Negruzzi, sau Costache Negruzzi cum îi spun unii, este un personaj de prim rang între pașoptiștii care, de-a lungul timpului, pun mâna pe pană și înnegresc ceva hârtie; nu foarte multă, căci de la o vreme renunță la scris; destulă însă ca să îl putem introduce în panopia scriitorilor pașoptiști. Dar poate unora li se va părea deplasată ambiția noastră de a pune portretul lui Costache alături de al lui Bălcescu, sau al lui Rosetti. Întrebarea lor este deci legitimă: e Constantin Negruzzi un pașoptist? Chiar dacă bat la uși deja deschise, trebuie să spun totuși că da, și eu cred că Negruzzi-tatăl este un pașoptist, care însă poate fi mai degrabă alăturat moderaților Vasile Alecsandri și Alecu Russo decât „zurbagiilor” lor amici munteni. Este un pașoptist paradoxal, care nici măcar nu participă la modesta încercare revoluționară moldoveană, preferând prudent, ca un înalt funcționar al regimului, să se retragă la moșie. Retragere și tăcere care îi vor atrage furia și disprețul foștilor săi prieteni, aflați acum, și de multă vreme de fapt, de cealaltă parte a baricadei ideologice; dispreț manifestat în coloanele ziarului „Bucovina”, de unde îl acuză că a preferat „ciolanul” stăpânirii în locul solidarizării cu prietenii săi¹. Ceea ce nu pare departe de adevăr. Chiar dacă nu este un revoluționar, într-o scriere târzie pe care nu o publică decât în 1857, dar pe care o datează în iunie 1848, vorbește elogiativ despre revoluția munteană și oamenii ei, fără a uit de femeile participante:

Trei veacuri și jumătate au trecut de la muma lui Ștefan, care încuie porțile cetății fiului ei și îl trimite la biruință, și până la doamna I...², care cu arma în mână îmbărbătează norodul, se pune în fruntea lui, și scapă pre aleșii poporului de complotul unor ticăloși parveniți, ce voiau să stângă în noaptea despotismului steaua României abia răsărindă³.

Aici pare că e de partea revoluției și a celor care au înfăptuit-o, dar pentru ca lucrurile să nu fie deloc clare în ceea ce privește ideologia la care aderă, în 1862 scrie vestitele rânduri în care revoluția este cea care ucide literele: „Întâmplările anului 1848

* Conf. dr., Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca.

¹ Paul Cornea, *Costache Negruzzi, Montesquieu și ideologia aripii moldovenești a pașoptismului*, în Ana-Maria Boariu (antologie, prefață, tabel cronologic și bibliografie selectivă de...), *Constantin Negruzzi*, București, Editura Eminescu, 1981, p. 192.

² Evident, doamna I. este Ana Ipătescu, eroina evenimentelor din 19 iunie 1848 de la București.

³ Constantin Negruzzi, *Opere*, vol. 1, *Păcatele tinerețelor*, ediție critică, cu studiu introductiv, comentarii și variante de Liviu Leonte, București, Editura Minerva, 1974, p. 284.

au fost fatale literaturii române. Politica predominând, literatura amuți⁴; rânduri ce nu au plăcut tinerilor lupi din cultura română, care și reacționează prin pana lui B. P. Hasdeu⁵.

Costache Negruzzi devine, astfel, cel mai moderat dintre moderații aripiei moldovenești a pașoptismului românesc, dacă acceptăm terminologia inspirată a lui Paul Cornea. Poziție nu tocmai onorantă, pentru că îl duce în maxima proximitate a „ruginiților” reacționari din vremea sa; dovadă fiind faptul că Garabet Ibrăileanu simte nevoie să îi sară în ajutor, considerându-l mai degrabă un prim junimist decât un reacționar⁶. Adevărul este că distanța dintre aceste două categorii cu care operează Ibrăileanu este destul de fluidă.

A fost Costache Negruzzi un liberal pașoptist sau un „strigoii”, un „ruginit”, cum îi numeau bonjuriștii pe adversarii lor ideologici? A fost cel puțin în prima parte a vieții sale un liberal, care apoi, încetul cu încetul, și-a pierdut patina pe măsură ce nevoile creșteau odată cu copiii care apăreau unul după altul, iar mai târziu trebuiau educați în școlile scumpe ale Berlinului. Sau poate are dreptate Eugen Lovinescu atunci când îl caracterizează drept „conservator prin temperament și concepție”, dar care „pe vremea lui trecea drept liberal”⁷.

Aproape întreaga sa viață Constantin Negruzzi trăiește sub tirania realității: în cazul lui – ca și în cel al lui Alecu Russo de altfel, dar din alte motive – iluziile sunt efemere. Prima decepție pare să fie moartea prematură a tatălui și încâlțita afacere cu poștele Moldovei, în care spătarul Dinu Negruzzi, tatăl său, se angajase. Cele mai multe amănunte asupra acestui subiect ne parvin de la nepotul spătarului, care nu este nimeni altul decât junimistul Iacob Negruzzi; ar fi înțelept să îl ascultăm:

Dinu Negruzzi împreună cu Mihalache Sturdza, întâiul domn regulamentar de mai târziu, și alți câțiva boieri formase mai de mult o societate care luase în întreprindere de la stat toate poștele din țară. Ei aveau prin urmare mii de cai răspândiți în pălcuri pe toată suprafața Moldovei; aveau nenumărate care și căruțe, imense depozite de furaj și mari cantități de hamuri, șale, curele, căpestre, frânghii și alt material. Eteriștii tocmai de cai aveau firește cea mai mare trebuință spre a-și forma în grabă o cavalerie. În foarte scurt timp toată această însemnată avere fu jefuită și societatea poștelor ruinată [...]. De aceea, tovarășii de la întreprinderea poștelor părăsesc totul în voia întâmplării. Mihalache Sturdza fugi la Cernăuți [...], ceilalți bejenăresc [...] în alte părți, iar spătarul Dinu Negruzzi, luând cu dânsul pe fiul său, de acum era de treisprezece ani, pribegeste în Basarabia⁸.

De altfel, pe Constantin Negruzzi cel mai adesea îl vedem prin ochii fiului său Iacob. Dar să ne continuăm povestea:

După întoarcerea din bejanie, trebile și necazurile înconjură pe spătarul Dinu din toate părțile și se răsfrânseră firește și asupra fiului său. Casele erau [...] ruinate și pustiite; argintăria și alte obiecte de valoare, îngropate în secret la Trifești, nu s-au mai găsit; interesele materiale erau în tot felul lovite. Foștii tovarășii de la poștele Moldovei, așa cum se întâmplă mai totdeauna când o întreprindere aduce mari pagube, se acuzau unii pe alții de lipsă de prevedere

⁴ C. Negruzzi, *Opere complete*, vol. I, *Proză*, ediția a II-a, București, Editura Minerva, 1916, p. 291.

⁵ B. P. Hasdeu, *A propos de scrierea d-lui C. Negruzzi*, în Ana-Maria Boariu ((antologie...), *op. cit.*, p. 27–29.

⁶ Garabet Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, Iași, Editura Revistei „Viața Românească”, 1909, p. 96–114.

⁷ E. Lovinescu, *Costache Negruzzi. Viața și opera lui*, ediția a III-a, București, Editura Casei Școalelor, 1940, p. 131.

⁸ Iacob Negruzzi, *Începuturile literare ale lui Constantin Negruzzi*, în idem, *Scrieri*, vol. II, text ales și stabilit, note și comentarii de Andrei Nestorescu și Nicolae Mecu, București, Editura Minerva, 1983, p. 538.

și de neglijență și se amenințau cu procese. În mijlocul tuturor acestor supărări, spătarul Dinu, mâhnit peste măsură, muri subit în anul 1826 [...] lovit de un atac de apoplexie, și Constantin rămâne orfan până a nu atinge încă vârsta de optăsprezece ani⁹.

Singurul dintre tovarășii în afacerea poștelor cu care, la moartea sa, spătarul Dinu nu ajunsese încă la o înțelegere era viitorul domn. Tânărul Constantin nu știa vorba țărănească că „în această țară mori cu dreptatea în mână” și are imprudența să îl acționeze în justiție pe Mihalache Sturdza. Procesul târâgănează până la urcarea acestuia pe tronul Moldovei și, previzibil, pierde procesul fiind obligat la plata unor despăgubiri considerabile. Ca să poată plăti, va vinde moșia părintească Șărăuții. Această decepție trebuie să îl fi marcat pe tânărul Negruzzi care, dând cu capul de „pragul de sus”, va fi foarte atent întreaga sa viață la „pragul de jos”. De aici poate această perpetuă oscilație între principiile liberale asumate în tinerețe și cele conservatoare mărturisite la vârsta adultă: acel joc dublu despre care vorbea Paul Cornea referindu-se mai degrabă la relațiile cu Mihail Sturdza și la tipul său de guvernare¹⁰. Dar dacă vorbim de Mihail Sturdza, ne putem întreba, după deznodământul catastrofal al afacerii poștelor, care au putut fi relațiile Domnului cu tânărul Negruzzi? Ele par excelente, de vreme ce sub acest domn Costache Negruzzi este înalt demnitar timp îndelungat. Este un adevărat stâlp al domniei lui vodă Sturdza. Se vede că, în mod public, Negruzzi și-a reprimat resentimentele și a colaborat, fructuos pentru ambele părți, cu stăpânirea și cu vodă personal. În ciuda surghiunului la moșie din 1838 și a recidivei din 1844¹¹, relațiile par strânse și amicale. Când vodă are nevoie, „rechiziționează” casele de la moșie ale familiei Negruzzi pentru o cură balneară în Prut:

Pe la mijlocul domniei sale, Mihai-vodă Sturza, neavând copii din a doua căsătorie cu Smaranda-doamna, născută Vogoridi, ceru într-o vară de la tatăl meu să-i cedeze casele sale de la moșie, ca doamna să facă acolo băi de Prut, și într-adevăr se așază la noi la țară pe vreo șase săptămâni, iar părinții mei cu doi copii ce erau încă foarte mici, fratele meu Leon și cu mine, se mutară în timpul acesta în casa unui gospodar din sat. Despre petrecerea aceasta a lui vodă și a doamnei la moșia mea părintească se povesteau încă mulți ani mai târziu câteva incidente ce îmi par caracteristice pentru domnitorul Moldovei¹².

„Incidentele caracteristice” nu sunt deloc benefice imaginii Domnului, căci Iacob Negruzzi profită de situație și lovește din nou:

Am mai vorbit de această petrecere a lui vodă Sturza la moșia părintească Trifeștii-Vechi. În mijlocul grădinei era un plop bătrân, așa de gros, încât trebuiau șapte oameni să întindă brațele împrejur pentru a-l cuprinde. În satul nostru i se zicea „Plopul cel mare”. Tatăl meu puse să se ridice o scară în jurul trunchiului până aproape de vârf, unde se așzase un mic cerdac. Vederea de sus peste valea Prutului era întinsă și frumoasă. Plopul cel mare fiind însă putred în inima lui, tot tatăl meu, pentru a-l conserva cât mai mult, îl umpluse cu o zidărie de cărămidă, care îl susținea și îl apăra de vânturi și furtune. Această zidărie îi părea lui vodă foarte ciudată. Tatăl meu, fiind unul dintre puținii deputați mai independenți din Obșteasca Adunare, Sturza inspecta totul și întreba întruna când pe o slugă, când pe alta, ce este ascuns în copac sub zidăria de cărămidă. Cu tot răspunsul unanim că lucrarea nu avea

⁹ *Ibidem*, p. 543.

¹⁰ Paul Cornea, *op. cit.*, p. 193.

¹¹ Liviu Leonte, *Constantin Negruzzi*, Iași, Editura Alfa, 2003, p. 29–31, 39–40.

¹² Iacob Negruzzi, *Din copilărie. Aduceri aminte și impresiuni*, idem, *Scrieri*, vol. II, p. 24.

alt scop decât conservarea copacului, neliniștit cum era, porunci într-o zi să se scoată mai multe cărămizi pentru a vedea cu proprii săi ochi ce era ascuns îndărăt. Așa se și făcu, dar de astă dată presupusul său nu-i fu a bine. În loc de comori sau acte revoluționare, se adăpostise înlăuntrul plopului un roi de albine care, furioase de a fi turburate în liniștea lor, se năpustiră asupra lui vodă și îl înțepară în toate părțile. Altă dată, grădinarul, un țigan numit Leu, pe care l-am apucat și eu, ieși lui vodă înainte, pe când acesta se plimba cu tatăl meu prin grădină, și îi oferi un buchet de flori. Vodă luă buchetul și zise tatălui meu: „Dă-i un galben!” Mulți ani mai târziu tatăl meu râdea încă din toată inima când își aducea aminte cum a fost silit să dea propriilor săi robi bacșișuri din pungă sa pentru buchetele oferite lui vodă¹³.

Dar nu această întâmplare din copilărie este cea mai relevantă, ci o alta, în care avariția și micimea sufletească a fostului domnitor ating grotescul. Aflat în 1856 împreună cu familia la băi la Ems, tânărul Iacob este martorul scenei celebre în care Mihailache Sturdza cel putred de bogat vrea să facă un pustiu de bine unor copilași care își petreceau vremea în parcul orașului, cumpărându-le câte o bucată de turtă dulce de la un negustor ambulant din zonă. Trei zile negociază fostul domn prețul valoroasei mărfi, pe care, în final, totuși, o va cumpăra¹⁴! Atunci când târziu, în 1914, își publică aducerile-aminte din copilărie, Iacob Negruzzi nu uită de „prietenu” tatălui său – Mihail Sturdza – și îi dedică pagini întregi, care fac țândări posteritatea domnitorului regulamentar: nicio nuanță pozitivă, niciun cuvânt de simpatie, ci doar dezgolirea impudică până la nuditate a unui personaj odios. Este răzbunarea tatălui prin intermediul fiului. Acestea sunt poveștile despre Vodă, care circulau în intimitatea familiei Negruzzi. O să spuneți poate că personajul își merita pe deplin faima; e adevărat, o spun și alții. Dar nu pot să nu mă gândesc la Mihail Sturdza al lui Mihail Kogălniceanu; care, de la o vreme, devine un personaj pozitiv, ceea ce înseamnă că Kogălniceanu îl iertase. Ei bine, Costache și Iacob Negruzzi nu îl vor ierta niciodată pe Vodă. E drept că ei erau mult mai motivați decât Mihail Kogălniceanu să nu uite și să nu ierte.

În familia Negruzzi, copiii au un cult al tatălui iar aversiunea față de primul domn regulamentar al Moldovei este unul dintre pilonii acestuia. Iacob, de la care avem cele mai multe mărturii, întreține acest cult al bărbatului sever, dar drept, care știe să își educe copiii transformându-i în bărbați:

Tată-mio [...] ca un părinte cu minte, când m-am adresat către dânsul la nevoie, rugându-l să-mi plătească datoriile, nu mi-a dat *nici un ban*; a zis că n-are și că dacă m-am vârat în chichion, să es cum voi pute și cu toate rugămintele mele, m-a părăsit și a făcut bine, căci nevoia m-a strâns în clonții săi și mi-am plătit *singur* datoriile fără nici o augmentare de bani și am devenit bărbat¹⁵ [1869].

E vorba, evident, de datoriile pe care junele necopt Iacob le face la Berlin în deceniul dedicat studiilor sale aventuroase, a căror descriere cu lux de amănunte o găsim în jurnalul său¹⁶. Sau mărturii chiar mai târzii, care transmit aceeași imagine a tatălui sever; Ella Negruzzi, fiica fratelui mai mare al lui Iacob – Leon, mort prematur în 1890 –, într-o conferință la radio din anii '30 ai secolului trecut se confesa:

¹³ *Ibidem*, p. 57–58.

¹⁴ *Ibidem*, p. 59–60.

¹⁵ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. III, București, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, 1932, p. 385.

¹⁶ Iacob Negruzzi, *Jurnal*, ediție de Dan Mănuță și Horst Fassel, Iași, Editura Muzeelor Literare, 2014.

Iacob Negruzzi vorbea întotdeauna cu mult respect de părintele său Costache. Povestea adesea cât de sever era cu copiii. Își amintea cum într-o zi, fiind mic, își introduse capul prin gratiile balconului casei; în momentul când făcea isprava, intră pe balcon părintele său Costache Negruzzi, de spaimă n-a mai putut trage capul dintre gratii. Costache Negruzzi sună un sclav: „Să tăiați capul lui Iacob și să i-l puneți apoi îndărăt pe trup”. Țiganul trase cu precauție capul și bietul băiat umilit se întoarse spre tatăl său spre a-i cere iertare. Răspunsul fu: „Ieși afară, măgarule”¹⁷.

Chiar dacă întâmplarea pare traumatizantă, se pare că această asprime a educației parentale nu era exagerată de vreme ce e rememorată cu duioșie peste ani. Și nu doar Iacob este atins de acest sindrom, îl regăsim și la mezinul familiei care, într-o problemă de onoare din 1870, jura în fața lui Iacob „pe tot ce are mai sfânt, pe memoria tatălui nostru”¹⁸. Am insistat pe cultul tatălui pentru că mi s-a părut factorul determinant în schițarea portretului negru al lui Mihail Sturdza, la atâția ani după moartea celor doi opozanți deveniți apoi colaboratori, când credeam eu că lucrurile se uită și se iartă.

Fiecare la locul lui!

Constantin Negruzzi trăiește într-o epocă de accelerare a mobilității sociale. Chiar familia din care provine beneficiază din plin de acest lucru, având o origine răzeșească sau poate, cum crede Liviu Leonte, provenind din mica boierime¹⁹, altoită însă printr-o conjunctură favorabilă cu una mai nobilă, a logofătului Constantin Balș de la Trifești²⁰. Așa cum fac oamenii de obicei, el uită cazul propriu, și întreaga sa viață va susține o teorie a echilibrului social în care fiecare se cade să stea în locul (social) unde a deschis ochii. Sau, mă rog, aceasta ar fi valabil mai ales la baza scării sociale de unde țărani și răzeși încearcă disperati să evadeze. Deja începeți să bănuiți că mă refer la textul intitulat *Omul de la țară*, datat – fictiv probabil – octombrie 1849, dar publicat în revista „Săptămâna” în 1853 și reluat în *Păcatele tinerețelor* din 1857 sub forma *Scrisorii XXV*. Textul este unul moralizator și pune în scenă un dialog între autor și un răzeș bătrân, care nu are nimic mai bun de făcut decât să prezinte oaspetelui său, la masă, planurile de viitor pentru cei patru copii ai săi – trei feciori și o fată. Răzeșul visează pentru toți copiii săi evadarea din lumea rurală, percepută ca un loc al durerii și sărăciei fără de scăpare. Pentru primul dintre băieți, ambițiile tatălui sunt maxime: îl vede la școală, pe care o asociază cu boieria și cu cea mai „lucrativă” dintre profesiile moderne – avocatura; al doilea este destinat negustoriei și, în sfârșit, mezinul urmează calea clasică de ascensiune socială pentru lumea sătească din Vechiul Regim autohton – protecția unui mare boier. Cât despre fată, a cărei educație este visată într-un pension, ea ar urma să urce pe scara socială prin metoda clasică a căsătoriei bine țintite. Planurile de mărire ale răzeșului pentru odraslele sale sunt năruite punct cu punct de către oaspetele său, care din vârful ierarhiei sociale îl sfătuiește, condescendent, să-și vadă de treabă. Visele de mărire pentru copiii săi nu se vor materializa, iar aceștia nu vor fi nici rurali și nici urbani, ci ființe hibride, chinuții orașelor. Așa că: „Mai bine la plug decât în coadă”. Morala pildei apare, cum se și cade, la final:

¹⁷ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. II, București, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, 1932, p. XXXVII–XXXVIII.

¹⁸ *Ibidem*, vol. III, p. 414.

¹⁹ Liviu Leonte, *op. cit.*, p. 9–10

²⁰ E. Lovinescu, *op. cit.*, p. 10–11.

Să-i dați la dascălul din sat să-i învețe limba lor ca să poată ceti cărțile cele bune care-i învață cum să cinstească pre Dumnezeu, pre părinți și pre mai marii lor, cum să-și împlinească datoriile către cârmuirea care se îngrijește pentru binele lor, cum să se ferească de *lene* și de *beție*; și prin urmare cum să se facă buni gospodari²¹.

Altfel spus: fiecare la locul lui! Este maxima imobilității sociale promovată de elita privilegiată a epocii.

În scrierile lui Constantin Negruzzi, acest amestec social de rural și de urban este mereu văzut ca artificial și contra naturii. Chiar și în ultimul său text, publicat în 1867, scriitorul pune în scenă o horă rurală unde servitoarele de la curtea boierească, „ferchezuite, încorsetate și înmalocofate”, nu își găsesc locul printre „flăcăi cu cămeși albe și brâie late; fete rumene și pălitate de soare cu altițe și fote colorate”²². Pur și simplu, cele două medii sociale nu se potrivesc și nu se pot amesteca, precum uleiul și apa.

Fără îndoială, Costache Negruzzi crede că peisajul social ideal este cel static, în care țăranul este țăran și boierul boier. Cele două personaje ale acestei relații clasice în agrara societate românească de secol XIX trebuie să colaboreze, dar nu pot – și nici nu se cade – să fuzioneze. Sunt concepțiile unui om ajuns către vârful ierarhiei sociale, dar care ar fi fost respinse de tatăl și bunicul său.

Vechiul Regim moldav și „oamenii de ieri”

Am întâlnit la Alecu Russo acel regret profund pentru Vechiul Regim moldav, acea nostalgie a oamenilor de altădată care i-au luminat copilăria, totul altoit pe o rece judecată a prezentului. Mă întreb acum dacă nu cumva și Costache Negruzzi era încercat de aceleași sentimente. Are el aceeași simpatie pentru vechiul boier de țară? Dacă ne uităm cu atenție la personajul Bogonos creat în 1839, tindem să răspundem afirmativ. Chiar dacă este ironizat, el este privit în mod fundamental cu simpatie, este unul

[...] din acei vechi boieri de țară, moldavi primitivi, cu deprinderi patriarhale, cu haine lungi, cu fața voioasă și pălitate de soare, care sunt totdeauna veseli și mulțumiți când săcerișul a fost bun, care nu-și bat capul de politică; în scurt, un om de acei carii, necunoscând patimile orașelor și intrigile ambiției, își iubesc soția și copiii mai mult din datorie decât din amor, și pre care moartea îi găsește la masă²³.

Dar miza textului care va deveni la 1857 *Scrisoarea a VIII-a* nu este doar descrierea acestui personaj, ci și punerea lui în contrast cu „oamenii de ieri”, adică cu tinerii aducători din zări străine de schimbare și modernitate în Vechiul Regim autohton. Bogonos este un personaj pitoresc care anunță ritos sfârșitul unei lumi și apariția alteia noi:

S-au sfârșit!, strigă vecinul meu cu o oftare ce ar fi putut învârti aripile unei mori de vânt, nu mai este nădejde! Se duce vechea noastră Moldovă, și în curând n-o să mai rămâie în ea decât niște struluiibați cu mintea stricată [...] carii, prin scrierile lor, se silesc a sterpi sămânța credinții ce a mai rămas! Oameni de ieri! Desprețuiți relegea, nu păziți posturile, nu faceți ca părinții voștri, vă despărțiți de soții, vă place mai mult teatru decât biserica, și

²¹ Constantin Negruzzi, *Opere*, ediție critică, note și variante de Liviu Leonte, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2009, p. 331.

²² Idem, *Opere*, vol. 2, *Proză, poezie*, ediție critică de Liviu Leonte, București, Editura Minerva, 1984, p. 238–239.

²³ Idem, *Opere*, vol. 1, 1974, p. 232.

dacă întâlnești în drum un preot, aruncați cu ce vă iese înainte după el, ca să nu vi se întâmple ceva rău, ca când slujitorul Domnului este dracul împelețat. N-o să treacă mult, și vă veți lepăda și de Hristos, căci sunteți în stare a face orice²⁴!

Dacă Bogonos, ca un bun vecin de moșie, este iertat și deci ironizat cu bunăvoință și măsură, boierul ținutaș nu mai are imunitate în fața cuconașilor franțuziți și în martie 1840 este ridiculizat fără milă și măsură²⁵. Peste patru ani, tot provincialul suferă un tratament la fel de acid sub pana unui alt literat întors deja de ceva vreme din școlile Berlinului – Mihail Kogălniceanu.

Pentru a răspunde acum la întrebarea pe care am lansat-o mai sus, am putea spune că da, există și în scrierile sale o oarecare nostalgie a vremurilor bune de altădată și a oamenilor care le populau, dar nu în același grad ca la Alecu Russo. Dacă stau să mă gândesc bine, poate fiecare dintre noi, ajuns la vârsta maturității, este tentat să-și descrie copilăria și tinerețea în culorile frumoase ale fericitelor vârste pierdute pentru totdeauna. Și deci cred și eu, alături de Russo, că soarele copilăriei strălucise mult mai frumos decât lumina acela al maturității. Dar povestea se repetă la fiecare generație; și, astfel, în ochii lui Iacob Negruzzi, la un moment dat, chiar tatăl său începe să aducă cu bunul boier moldovean Bogonos:

Constantin Negruzzi era blând și evlavios. El se închina îndelung în fiecare dimineață și nota în ceaslovul său toate evenimentele intime care-i păreau însemnate, precum de ex.: zilele de naștere ale tuturor copiilor săi. În săptămâna patimilor avea obiceiul să explice în familie evanghelia ce urma să citească în slujba de seară. În biserica de la moșia sa i se întâmpla adeseori la leturghie să facă el lectura cazaniei, luând cartea din mâna dascălului din strana dreaptă când acesta se încurca cu cititul. Această biserică din satul Trifeștii-Vechi [...] el o zidește în anul 1839, acel al căsătoriei sale. [...] Dorința lui Constantin Negruzzi a fost să fie înmormântat la acea biserică scumpă lui, fără nici o pompă și cu singur preotul din sat. Familia a respectat în totul dorința aceasta. Constantin Negruzzi a murit la 25 august 1868 în vârstă de 60 ani, în urma unei lungi și dureroase boli²⁶.

Țăranul bețiv și leneș

Pentru mine, marea surpriză a operei lui Costache Negruzzi constă în scrisorile către Ion Ionescu de la Brad. Acolo, precum și în câteva articole din revista „Săptămâna”, pe care o conduce în anii 1853–1854, își expune credințele în problema țărănească. Ce distanță față de Mihail Kogălniceanu! Ce abis față de Nicu Bălcescu! Ca să nu mai vorbim de Ion Ionescu de la Brad. Acest om care, în anii '40, colabora la „Dacia Literară” cot la cot cu Alecsandri și Kogălniceanu, care părea unul de-al lor, se dovedea, în deceniul următor, la ani-lumină distanță de ei în „chestia socială”.

Să începem cu articolele din „Săptămâna”, unde se limpezesc părerile sale cu privire la starea deplorabilă a țăranilor. Pentru el, ca pentru o bună parte a elitei autohtone, sărăcia țărănească cruntă din epocă este pusă în seama aceluiași țărani. Ei sunt vinovați pentru starea în care se află deoarece nu muncesc, altfel spus sunt leneși, și puținul pe care îl câștigă îl dau la cârciumă pe băutura, cu alte cuvinte sunt bețivi. Totul se reduce la aceasta; lenea și beția țăranului sunt alfa și omega credințelor conservatoare în problema țărănească. Convenabil, nu? Dar haideți să vedem textele în sine. Primul

²⁴ *Ibidem*, p. 241.

²⁵ *Ibidem*, p. 243–245.

²⁶ Iacob Negruzzi, *Începuturile literare ale lui Constantin Negruzzi*, în loc. cit., p. 544–545.

articol unde vinovăția țărănimii apare cu claritate este intitulat *Pentru ce și pentru că* și pune în scenă un dialog imaginar:

Pentru ce cea mai mare parte din țărani noștri sunt rău îmbrăcați și rău lăcuți? / Pentru că sunt leneși. / Pentru ce sunt leneși? / Pentru că sunt dedați la beție. / Pentru ce se pleacă ei la acest nărav? / Pentru că nu-i învață nime, că prin beție se lipsesc nu numai de puținul avut ce au, ci și de sănătate. [...] / Pentru ce locuințele țărănilor noștri sunt rău clădite, rău învălitate, fără aer, fără lumină? / Pentru că s-au deprins a trăi astfel și pentru că se lenesc a le face mai bune. [...] / Pentru ce n-au livezi? / Pentru că se lenesc a sădi și a hultui pomi. / Pentru ce cei mai mulți în toată primăvara își fac garduri și ocoale nouă? / Pentru că le ard iarna. / Pentru ce le ard? / Pentru că se lenesc a-și aduce lemne de la pădure. [...] / Pentru ce mulți din copii mor de vărsat? / Pentru că se lenesc a-i duce la doftorul rânduit că să-i hultuiască. / Pentru ce mulți din țărani mor de junghiu și de langoare? / Pentru că se îmbată și cad pe sub garduri, unde răcesc și se primejduesc²⁷.

Citești și nu îți vine să crezi că un om al veacului, cum îi place să spună, poate să gândească atât de caricatural. Toate nenorocirile de pe capul țărănilor contemporani se datorează celor două vicii care îi rod ca molia trunchiul copacului: lenea și beția. Unde erau abuzurile proprietarului? Dar ale stăpânirii? Corvezile? Se pare că ele existau doar în mințile înfierbântate ale tinerilor săi colegi de generație, liberalii. Ulterior, revine cu un text, *Despre locuințele țărănilor noștri*, unde, cei bănuți deja, macină subiectul în moara implacabilă a lenei și beției:

Locuințele sătenilor noștri sunt foarte proaste, foarte urâte și foarte nesănătoase. Fără a cere ca săteanul să aibă o casă mare, încăpătoare și clădită arhitectonicește, voim a arăta că dacă ei sunt atât de rău locuiți, vina este numai a deprinderii și mai vârtos a *lenii*, această maică a tuturor ticăloșiilor [...]. După așezământ, fiecare sătean primește zece prăjini sau 360 st. cvadrați pentru clădirea casei și a heiurilor trebuitoare; loc mai mult decât de ajuns. Însă mai totdeauna el rămâne deșert, afară de câte un ogoraș care se vede rareori lângă vreo casă. Pentru ce? Pentru că țăranul, stăpânit de beție nici cum nu îngrijește de casa sa; femeia face ce poate. Ea, dacă-i mai rămâne vreme, pune câțiva popușoi sau niscai legumi cu sapa. Bărbatul păzește mai mult crâșma! [...] Ce trebuie pentru toate acestea? Nimic altă decât să se ducă mai rar la crâșmă, căci cu o sută de lei economisiți din băutura și cu puțină hărnicie, și-ar putea face o locuință bună și odihnitoare și prin urmare un trai sănătos și mulțămît²⁸.

Aproape că nu mai are rost să continuăm, întreaga patologie socială rurală este aruncată în spinarea țărănimii. Am crezut inițial că tonul și forma discursului sunt dictate de ideologia revistei, sprijinită de *Departamentul averilor bisericesti și al Învățăturilor publice* cu 20 000 de lei pe an²⁹, și că autorul se adaptează acestor cerințe. Dar dacă îndrumătorul publicației, Negruzzi însuși, impune aceste două teme moralizatoare? Nu cumva sunt credințe intime ale sale și ale ideologiei la care aderă? Dacă autorul nostru nu ar fi crezut în ceea ce scria în „Săptămâna”, nu ar fi revenit, peste ani, cu exact aceleași idei în celebrele scrisori către Ion Ionescu de la Brad, unde lucrurile sunt chiar mai clare și mai explicite. Să-i dăm cuvântul:

²⁷ C. Negruzzi, *Opere complete*, vol. I, p. 361–363.

²⁸ *Ibidem*, p. 379–380.

²⁹ Liviu Leonte, *op. cit.*, p. 46.

Am zis-o și voi zice-o totdeauna: aceea ce împilează pe locuitorul sătean, nu e abuzul parțial a subprefectului sau a jandarmului, nu e nici boerescul, nici posesorul grec, sunt două vițiuni ce-au prinsă rădăcină în el: lenea și beția. Cu toată strigarea falșilor filantropi, observatorul nepărtinitor, urmărind pas cu pas pe sătean, se încredințează că toate relele lui provin de la aceste două vițiuni. Țăranul, și cel mai ticălos, își mântue toată treaba câmpului și a lui și străină, toate angăriile, toate sarcinile, de la 1 aprilie până la 1 octombrie. Ce face el celelalte șase luni ale anului? Gândești poate că cărașește, ca să-și câștige cu ce să-și plătească birul? Dar birul, domnul meu, îl plătește femeia lui cu zece pasări care duce la târg. Gândești poate că își curăță fănațul de mărăcini, sau își gunosiește ogorul, ca să îmbunătățească pământul, sau lucrează altceva? Nici de cum. Gunoiul zace în mari mîgle la nasul lui. Cum are o vacă dinaintea ușei, câteva cară de păpușoi și o slănină în pod, de duminică până sâmbătă bea în crâșmă, sau doarme pe cuptor acasă. Când îl deșteaptă din somnul beției boii care trag de foame la ușa lui, abia se scoală de se duce șovăind până la ocol, ca să le dea o sarcină de nutreț, sau să rupă un braț de vreascuri din gardul ogrăzei ce l-a mrejit primăvara, ca să întetească focul din vatră; apoi..., dar ce să mai lungesc acest trist tablou! Ajunge că jumătate de an săteanul nu face nimic, sau cel puțin nimic bun. Petrece în torpoare ca marmota în vizuine. Vezi, deci, domnul meu, că la asta nu e de vină nici subprefectul, nici beilicul, nici *grozavul* boieresc, nici jandarmul, ba nici posesorul grec. Cauza este *lenea*: cauza este *beția*³⁰!

Rândurile acestea sunt scrise în 1859, pe când participa la recensământul populației și fără îndoială se afunda, fără voia sa, în infernul rural. Textul dovedește cât de partizană poate fi privirea și deci cunoașterea nemijlocită a realității. Acolo unde un Bălcescu ar fi acuzat rezultatul secolelor de exploatare a țărănimii, al acelei „monstruo-zități soțiale”, Negruzzi vede doar consecințele lenei și beției! Or, situația care se înfățișează amândurora este aceeași! În această teribilă scrisoare, imaginea țăranului moldovean este aceea a unui alcoolic care, la 40 de ani, este o epavă cu

[...] ochii turburi, cu fața bugedă, seamănă un bătrân trecut, care abia își poartă capul greu pe un trup enervat și gârbovit de otrava rachiului și pentru că acest vițiu, în contra altora, sporește cu vârsta, trei [două – n.n.] treimi din populația sătească mor *nebuni*! Când vei adăugi apoi că alcoolul acesta se consumă prin mâna jidanului, acest polip sugător ce stoarce măduva românului, că, fără mustrare de cuget, el amestecă în spiritul ce-l vinde: tutun, sămânță de mac, vitiol, etc... adică opiu și nicotină, și alte ingrediente veninoase, judecă ce se face cu vieța bietului țăran, și nu te mira dacă mortalitatea e mare³¹.

Aici parcă apare o umbră de simpatie față de „bietul țăran”, mereu îndatorat cârciumarului evreu. În tipul acesta de discurs, țăranul este totdeauna compătimit pentru suferința pe care o îndură din partea străinilor: cârciumarul evreu, arendașul grec, etc.; dar niciodată nu este o victimă a proprietarului sau arendașului român. Iar dacă vina nu poate fi pusă pe seama străinilor, atunci este pur și simplu aruncată pe victima însăși. Suntem aici, cu aceste scrieri, în miezul unei dispute ideologice care a zdruncinat societatea românească o bună parte a secolului al XIX-lea: mizeria țărănească pe care o observă toți este pusă de către ideologii liberali pe seama unui trecut imemorial de asupra și de erodare a bazei economice a gospodăriei țărănești, agravat de abuzurile nesfârșite, cât se poate de contemporane, ale proprietarilor și administrației. Concluzia logică a unei astfel de viziuni este că vexațiunile trebuie să înceteze, iar baza economică a gospodăriei rurale trebuie restabilită prin împrumutarea țăranilor. De cealaltă parte a

³⁰ *Ibidem*, p. 326–327.

³¹ *Ibidem*, p. 327–328.

barierei ideologice, mizeria țărănească este pusă pe seama viciilor țărănimii, dintre care vedetele sunt lenea și beția; se adaugă exploatarea și persecuțiile la care străinii supun clasa țărănească autohtonă. Abuzurile străinilor trebuie să înceteze, și de aici înversunarea clasei politice autohtone, încăpățânarea de a nu acorda drepturi politice evreilor. În consecință, țărănimea trebuie supusă unui proces îndelung de moralizare. Elementele cele mai eficiente ale acestui proces de moralizare sunt preoții rurali pe care Negruzzi, când îi scrie lui Ion Ionescu, nu-i uită:

[...] bisericile cele mai bune și rânduiala serviciului sunt numai la moșiile boierești, iar cele proaste și care nici merită a purta numele acesta le găsești la moșiile clerului și la acele razeșești. Și știi de unde vine aceasta? Pentru că boierii bătrâni, cu toate defectele lor, erau deprinși a respecta relegea; și pentru ca să mărească pe Dumnezeu, poate și pentru ca să li se ierte păcatele cele multe, îi înălțau locașe mărețe și frumoase. Cât pentru cler, el, ca parte duhovnicească, crezându-se fără păcate, nu socotea de nevoie a face atâtea complimente lui Dumnezeu, în numele căruia greșia (dacă clerul poate vreodată greși). Cu razeșii era alta. Acești oameni simpli, având preoți dintre dânșii, adică stăpânitori de pământ ca și ei, îi vedeai că se ocupau nu cu biserica, ci cu crâșma. Preoții începeau întâi a clădi crâșme pe jârbiuțele lor; lumenii îi imitau, mai vârtos, că crâșma aducea venit, iar biserica numai cheltuială. Și apoi, d-ta știi ce face exemplul; cunoști proverbul femeiei leneșe, pentru care era sârbătoarea toată săptămâna: luni, Lunei; marți, Macovei, ș.c.l. afară de duminica când zicea că: dacă va lucra preoteasa va lucra și ea. Guvernul, în sollicitudinea sa pentru binele sătenilor, voește a înființa școli comunale. Nimic mai frumos și mai de laudă, însă în câtă vreme nu va avea un cler pentru sate, care să insuflă poporenilor, pe lângă datorințele relegei, moralitatea, respectul legii și dragostea muncii, mă tem foarte că toate vor fi în zadar. Dovadă, mai multe sate în țară, unde proprietarii statornicind școli pentru băieții sătenilor, acești juni, îndată ce învață a ceti și a scrie, desprețuind meseria părintească, munca câmpului cea binecuvântată, își părăsesc părinții, se duc în orașe unde-i așteaptă toate vițiurile ce au mai rămas încă neîmpământenite prin țară. Acolo, îmbrățișând breasla *ciocoimei*, cea mai mare insultă ce puteau face părinților, se tăvălesc din casă în casă, și din cafenea în crâșmă până ce își sfârșesc niște ticăloase zile prin spitaluri! Pentru ca să avem săteni buni, ne trebuie, *mai întâi de toate*, preoți buni. Țăranul n-ascultă pe nimeni ca pe preotul său³².

Cele două viziuni în problema socială, despre care vorbeam mai sus, cea liberală și cea conservatoare, cu elementele lor caracteristice, nu sunt în realitatea trăită chiar atât de tranșant delimitate pe cât am vrea să credem. Par mai degrabă seturi de opțiuni, din care fiecare își construiește propria variantă ideologică. Dar dincolo de credințele despre starea morală a țăranilor, de modul abuziv sau onest prin care boierii ajung în stăpânirea întinselor lor moșii, elementul care desparte, în cele din urmă, apele pare să fie atitudinea față de împroprietărirea țăranilor.

De când le-am văzut, m-am întrebat: de ce oare Ion Ionescu de la Brad face publice aceste scrisori?; cu al căror conținut nu putea fi de acord în totalitate. Pentru a-l compromite pe Negruzzi în ochii partidei liberale moldovene? Dar după articolele din „Săptămâna” cred că nimeni nu mai avea dubii despre opiniile înaltului funcționar de stat Negruzzi în chestia socială. În 1855, el explică pe înțelesul tuturor ceea ce credea despre mult plănuita și dezbătuta reformă agrară:

De câtva vreme n-auzim vorbindu-se decât de reforme. N-auzim strigând decât: „Emanciparea țăranului, desființarea boerescului, împărțirea proprietăților” ș.c.l. *La propriété est un*

³² *Ibidem*, p. 325–326.

vol [...]. Frumoase cuvinte! Atâta numai că nu sunt logice. Să ne tâlmăcim mai bine: ziceți că voiți să emancipați pe țărani. Dar oare țăranul nu e slobod? El este volnic a se strămuta unde va voi, fără paguba sa (Art. 124 al Regulamentului). Vreți să desființați boierescul? Dar după ce s-a ridicat dijma, care singură era o umbră de vasalitate, ce este boierescul decât o învoială între proprietar și muncitor? [...] Vreți împărțea proprietăților? Dați-mi voie să vă întreb cu ce drept (logic, nu sofistic) vreți să-mi iau lucrul meu, de nu cumva pentru că d-l Prudhon au zis: Proprietatea e o tâlhărie? [...] dacă un stăpân de moșie are o bucată de pământ, de asemenea și țăranul are și el o proprietate, munca sa. Dacă deci țăranul are trebuință de pământ, nu mai puțin stăpânul de moșie are trebuință de muncă. Tranzacția e lesne. Proprietarul dând pământ va primi muncă, și țăranul, dând munca, va primi pământ. Acest princip statornicindu-se, nimeni nu s-ar putea socoti asupra. Boierescul, care sună atât de rău la auz, s-ar preface în învoială reciprocă și proprietatea ar fi în adevăr nejignită și întemeiată pe baze statornice³³.

Altfel spus: ce reformă agrară?! Nicio reformă agrară! Proprietatea boierilor asupra moșiilor trebuie să rămână „nejignită”, țăranii urmând să obțină pământul mult dorit nu ca proprietate ci, prin înțelegere cu proprietarii, să capete doar dreptul de a-l munci. Atât și nimic mai mult! Este cea mai radicală poziție conservatoare în problema agrară. Dacă revenim la scrisorile către Ion Ionescu de la Brad, e clar că publicarea lor nu-l mai compromitea în niciun fel pe Costache Negruzzi, el era deja suficient de compromis! Atunci, singura variantă de lucru rămasă ar fi că, parțial măcar, și Ion Ionescu de la Brad credea, la 1859, că lenea și beția sunt principalele flageluri sociale ale lumii rurale. Sunt stereotipuri extrem de persistente, de sub a căror apăsare țăranul nu ieșea. Vor avea cale deschisă și în a doua jumătate a secolului, după cum a dovedit Vlad Popovici³⁴, dar sunt evident mult mai vechi. În martie 1848, Consulul Franței revoluționare la Iași, în informarea pe care o trimite ministrului Lamartine, schițează portretul moral al țăranului în aceleași culori ca și Costache Negruzzi: este victima cârciumarului evreu care „dezvoltă în ei obiceiul beției”; iar alții, bănuim că unii precum scriitorul nostru, „îl acuză [...] de lene”. Totuși, spre deosebire de Negruzzi, consulul are înțelepciunea să adauge că „acesta este viciul obișnuit al celor care lucrează pentru alții și nu se bucură de roadele muncii lor”³⁵.

Și ca să nu mai fie niciun dubiu asupra a ceea ce gândește Costache Negruzzi despre țărani, încheiem spunând că, în calitatea sa de înalt funcționar al Vistieriei, îi găsim numele pomenit într-o urâtă afacere: alungarea unor țărani de pe moșia Bucium din ținutul Roman, proprietate a Profirei Negruți. La un moment dat, cei prigonți arată că plângerile lor nu au fost luate în seamă de Vistierie „unde nepotul d-sale, aga Costache Negruți, se află director”³⁶. Cu alte cuvinte, îl acuză că se solidarizează cu ruda sa, în defavoarea dreptății și a sărmanilor. După textele citate în paginile de mai sus, nu cred că ar trebui să fim prea surprinși.

³³ *Ibidem*, p. 390–391.

³⁴ C. Bărbulescu, Vlad Popovici, *Modernizarea lumii rurale din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea. Contribuții*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2005, p. 105–170.

³⁵ *Anul 1848 în Principatele Române*, tomul I, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl” S-sor Ion St. Rasidescu, 1902, p. 212.

³⁶ Gh. Platon, *Izgonirea țăranilor răzvrățitori de pe moșii. Contribuții la cunoașterea frământărilor țărănești din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, extras din AȘUI, secțiunea III (științe sociale), a. Istorie, Monografii, 1, 1966, p. 57–60.

Un alt fel de țărani

Dacă imaginea țăranului alcoolic și leneș iese la lumină în scrierile lui Costache Negruzzi în anii tensionați după revoluția de la 1848, ei bine, înainte de această dată, Negruzzi cunoaște și un alt fel de țărani, care se aseamănă mult mai mult cu cei ai colegilor săi de generație. După ce ai văzut ceea ce gândește în deceniul ce urmează revoluției, nici nu îți vine să crezi că tot el, într-un text publicat în „Dacia Literară”, admiră țărani și îi consideră vrednici urmași ai strămoșilor latini:

Privească cineva pe acești tineri flăcăi cu pălăriile rotunde împodobite cu pene de păun și cu roze, cu pletele lăsate pe spate în unduioase coame, cu cămașa albă ca zăpada, încinși cu curele late, cusute cu bumbi și cu ghioci, și zică învățatul anticar de nu e asta cea tunică virilă, atât de prețioasă la romani; vază aceste opinci legate cruciș pe pulpele lor picioare și tăgăduiască că nu sunt coturnele romanilor? Costumul fetelor e destul de pitoresc și simplu. Vezi astă tânără față cu părul împletit în două cosițe, ce cad ca niște vițe de aur pe feciorescul ei sân? Poartă o cămașă cusută cu altițe; e împrejurată cu o fotă albastră ca viorica de pe fruntea ei, și în picioare are pantofi galbeni sau roși. Nevestele se deosibesc prin ștergarul sau fesul roșu, ce poartă, și însă, această simplitate e mult mai de preferat decât toate zorzoanele magopațelor din orașe³⁷.

E drept că pe atunci avea 32 de ani și încă nu se împlinise un an de la căsătoria cu Maria Gane, fiica spătarului Dumitrache Gane, alături de care își va petrece întreaga viață. Era o stea în plină ascensiune pe cerul literaturii naționale, dar și al politicii. Era un alt om. În această primă etapă, scrie poezii în stil folcloric precum *Doină nouă*³⁸ (ce datează se pare din 1838), care anticipează *Doinele* lui Alecsandri; publică în „Albina Românească” din februarie 1842 fabuloasa *Păcală și Tândală sau morală moldovenească*, devenită în 1857 *Scrisoarea a XII-a*³⁹. În acest din urmă text se dovedește nu numai un stilist desăvârșit, ci și un extraordinar cunoscător al paremiologiei populare. Trebuie să mărturisesc umil că la 1842, înainte de nașterea folcloristicii românești, Costache Negruzzi pune într-un text mai multe proverbe decât aș putea debita eu însumi azi, la aproape două secole după el și după publicarea a mii de volume de texte folclorice din toate genurile. Cu alte cuvinte, el este un extraordinar cunoscător al folclorului pe care îl valorifică în textele sale. Dar toate au un sfârșit, care în cazul lui a fost numirea în octombrie 1843 ca director al Vistieriei, funcție pe care o ocupă până în septembrie 1849. În cazul lui, nu revoluția a ucis literatura, ci funcția și transformarea în înalt funcționar de stat.

Tentația istoriei

Ca toți colegii săi de generație, Costache Negruzzi nu rezistă tentațiilor istoriei. Scopul său nu este, ca acela al lui Bălcescu sau Kogălniceanu, de a pune în fața contemporanilor oglinda magică a boierilor și țăranilor de altădată și a relațiilor dintre ei și pământul pe care îl muncesc unii și pe care trăiesc cu toții. În 1840, când publică nuvela *Alexandru Lăpușneanu*, el nu scrie istorie, ci literatură. Dincolo de calitățile stilistice ale nuvelei, remarcate de toți criticii, ne putem întreba: de ce oare alege să scrie despre

³⁷ C. Negruzzi, *Opere complete*, vol. I, p. 347–348.

³⁸ Constantin Negruzzi, *Opere*, vol. 1, 1974, p. 129.

³⁹ Idem, *Opere*, ediție critică, note și variante de Liviu Leonte, București, ed. cit., 2009, p. 282–287, 1097.

cvasi-necunoscutul Vodă Lăpușneanu? Pentru că el nu are aceleași înclinații ca Bolintineanu, iar scopul său nu este de a preamări gloria strămoșilor. E greu de spus de ce alege un asemenea personaj istoric, dar mai ușor este să remarci accentele sociale ce vin din sensibilitatea contemporană și pe care le transferă în veacul al XVI-lea. Atunci când Spancioac îl întreabă pe Vodă, la intrarea în Moldova, cu ce va „sătura lăcomia acestor cete de păgâni” ce-l însoțeau pe domnitor, răspunsul vine neîndurător: „Cu averile voastre, nu cu banii țăranilor pe care-i jupuiți voi, dar au venit vremea să vă mulg și eu pe voi”⁴⁰. Iar pregătirea ospățului de la Curte, care se va transforma în măcel, nu este decât o expresie și mai clară a acestui nou mod de a privi societatea vremii:

La curte se făcuse mare gătire pentru ospățul acesta. Vestea se împrăștiase că domnul se împăcase cu boierii; și boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde că vor pute ocupa iarăși posturi, ca să adune nouă avuții din sudoarea țăranului. Cât despre norod, el era indiferent; el din împăcarea aceasta nu aștepta vreun bine, nici prepunea vreun rău. Norodul se învoia cu oblăduirea lui Alexandru-vodă; cârtea numai asupra ministrului său Moțoc, care întrebuița creditul ce avea la domn, spre împilarea gloatei. Căci deși erau neconținute jalobele obștiei pentru jăfuirile lui Moțoc, Lăpușneanu sau nu răspundea, sau nu le asculta⁴¹.

Dacă stai să te gândești puțin, în textele de mai sus Costache Negruzzi parcă vorbește despre țăranii și boierii din preajma revoluției pașoptiste. Iar boierimea nu este deloc cruțată, chiar dacă cel ce pronunța sentințele este sanguinarul Vodă. Nu ne mirăm, așadar, că Mihail Kogălniceanu l-a crezut o vreme în aceeași tabără cu el.

Dar el se afundă în trecutul istoric și mai târziu, într-un text publicat în 1855, dar care este datat 1845, spre a deveni, în 1857, *Scrisoarea a XIX-a*. De data aceasta, incursiunea va fi condusă nu în chip de literat, ci de istoric în adevăratul sens al cuvântului, iar îndepărtatele meleaguri atinse sunt tocmai cele ale descălecatului, unde descoperă o societate patriarhală, prosperă, dar războinică:

Dragoș, fiul lui Bogdan, prinț român, vine la 1352 și întemeiază statul Moldaviei, stat de oameni agricoli, care își petrec viața cu agricultura și păstoria. Pre dânsul îl urmează mai mulți domni buni, căci inima poporului ce ocârmuiau era bună, nefiind încă stricată de vițuri. Românii sub urmașii lui Dragoș petrec o viață primitivă, și traiul lor ticit, patriarcal și virtuos adună lângă ei pre pribegii lor frați. Colonia se mărește. Răpidea ei sporire ațâță invidia vecinilor lor; ei însă își păstrează naționalitatea. Ferul plugului se preface în lance, și resping puterea cu putere. Atunci colonia se face stat⁴².

Sunt frumoasele timpuri ale începuturilor pe care toți pașoptiștii le idealizau, punându-le în antiteză cu neajunsurile sociale contemporane lor; de fapt, Evul Mediu devine depozitarul fantasmelor sociale ale epocii în care este reinventat: secolul XIX.

Și dacă începuturile sunt atât de frumoase, iar contemporaneitatea este atât de înnegurată, înseamnă că undeva, pe parcurs, virtuțile începuturilor s-au pierdut, iar epoca medievală nu e străină de începuturile acestei întunecări:

Domnii [...] erau buni, și poporul era fericit. Încă aristocrația nu se înfiripase, și capetele acestei idere stând între popor și ocârmuitor nu începuseră a mușca când pre unul, când pre altul. Năravurile erau simple, căci domnii erau simpli; ei erau pontifeci, legiuitori și părinți

⁴⁰ Idem, *Opere*, vol. 1, 1974, p. 80.

⁴¹ *Ibidem*, p. 86.

⁴² *Ibidem*, p. 270.

literare și alte două către Mihail Kogălniceanu, oferite curioșilor de Augustin Z. N. Pop⁴⁵; plus cele apărute în ediția Carcalechi. În total, opt scrisori ale părintelui nuvelei românești, editate în 152 de ani de la moartea autorului! Iată o contraperformanță demnă de remarcat a istoriei literare românești!

THE PEASANT OF COSTACHE NEGRUZZI
(Summary)

Keywords: peasantry, political romanticism, agrarians relations in Romanian Principalities, 19th century.

Costache Negruzzi is a writer hard to introduce in ideological stencils: now liberal, now conservative, till the low limit of reactionarism; high clerk under Mihail Sturdza but demolator, through descendants, of his posterity; lover of peasant wisdom but disdainful of the same peasants that he considers lazy and drunkards; not mingling into the revolutionary agitations in Moldavia in 1848, but admirer (really?) of the revolution in Muntenia. A person that plays at both ideological sides and who eventually is not loved by anyone. A mixture of contradictions that might be explained by duplicity... Consequently, the peasant's image in his writings is also fragmented. In his writings before 1848, his peasant resembles much with that of his colleagues of generation, that is the peasant is a true descendant of Roman ancestors, the Romanian by excellence. In his writings after 1850 though, the peasant acquire all the attributes from the conservative ideology: a poor being at the low limit of subsistence because of his laziness and drunkenness.

⁴⁵ Augustin Z. N. Pop, *Câteva contribuții documentare la opera și biografia lui Costache Negruzzi*, în „Limbă și literatură”, anul XXI, 1969, p. 89–93.